

Közösségi művelődés időskorban – két jó gyakorlat

Felsőtárkányból

Rakusz Márta – Simándi Szilvia

Az időskori művelődésnek számos motivációja ismert: kommunikációs szükséglet, közösséghez való tartozás, a szabadidő hasznos eltöltése, akár már régóta tervbe vett, de idő hiányában elmaradt dolgokkal való foglalkozás vagy a technikai eszközökkel való lépést tartás stb. (vö. Boga 2011) Egyeseknek a manuális tevékenységek jelentenek kielégülést, másoknak a szellemi ismeretek gyarapítása, akár a művészeti elmélyülés jelent vonzerőt. Kutatási eredmények azt is mutatják, hogy a nők gyakrabban vesznek részt az időskori tanulásban a szabadidő aktív és hasznos eltöltése céljából (Jászberényi és Bajusz 2013), mely számos módon valósulhat meg, például ismeretterjesztő előadások keretében, hobbi gyakorolása során stb. A Központi Statisztikai Hivatal adatai azt jelzik, hogy az idős lakosság iskolázottsági szintje is folyamatosan emelkedik: nőtt a felsőfokú oklevéllel, illetve az érettségivel rendelkezők aránya, ugyanakkor jelentősen csökkent az általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők hányada (KSH 2014).

Swindell (2009) három irányelvet fogalmaz meg az aktív/sikeres időskor eléréséhez: a betegségek kockázatának alacsonyan tartását; a mentális/szellemi és biológiai/fiziológiai egészség fenntartását, és a pozitív életkedvet, illetve az aktivitást. Az időskori tanulással kapcsolatos kutatások azt bizonyítják, hogy a megfelelő aktivitás ezen a területen jótékony hatással van az egészségre és az életelégedettségre (Kolland 2011, vö. UNESCO 2016). Boga (2011, 42–43.) az időskori tanulás okait gyűjtötte egybe, melyek között átfedésben a felnőttkori tanulás indítékai is kitapinthatóak (vö. Jászberényi és Bajusz 2013, Kolland 2011) (1. sz. táblázat). Hidy (1987) úgy fogalmaz: „amennyire eltérőek az emberek munkájukhoz való viszonyukat tekintve, annyira eltérőek, különbözőek abban is, ahogyan nyugdíjazásuk tényét, élményét fogadják és átélik. Annak, hogy ki milyen gyorsan tud, és milyen mértékben az új életformájával azonosulni, nagyon sokféle oka van, lehet. Az egyén egészségi állapota éppúgy meghatározó szerepet játszik, mint a hivatáshoz, adott munkahelyhez, illetve a munkatársakhoz fűződő értelmi és érzelmi viszonyulások összessége. A nyugállományba vonulással együttjáró sokféle élmény átélésének módját, milyenségét döntő módon határozza meg, hogy a munkahelytől, hivatástól való elszakadás utáni időszak az egyén számára milyen lehetőségeket ígér, hogy családjában, vagy azon kívül milyen célok, feladatok várják” (Hidy 1987).

1. táblázat: Az időskori (és felnőttkori) tanulás okai
(Forrás: Boga 2011, 42–43. alapján)

Ok	Cél
A még kereső munkát végző idős ember	Annak érdekében, hogy a változó feltételek mellett is el tudja látni feladatkörét.
A korral jelentkező biológiai és szociális változások mélyebb ismerete	Az egészség védelme érdekében tanul: például életmódot érintően.
A külső (társadalmi és technikai) változások újabb jelenségeinek megismerése	A technikai eszközök gyors ütemű fejlődése, az informatika és az internet elterjedése egyre több idős felnőttben ébreszti fel az igényt arra, hogy megismerje és kezelni tudja ezeket az új eszközöket.
A korábbi körülmények miatt elmaradt tanulás pótlása	A vágyott érdeklődési terület iránti igény időskori kielégítése.
Kedvtelés, a szabadidő értelmes eltöltése	Egyeseknek a manuális tevékenységek jelentenek kielégülést, másoknak a szellemi ismeretek gyarapítása, akár a művészeti elmélyülés jelent vonzerőt.
Mentális tréning	A szellemi képességek folyamatos működtetése, tornáztatása.
A társasági kapcsolatok szélesedése	A különböző tanulási szintek kommunikációs szintereket is jelentenek: elősegítik új kapcsolatok, új csoportok kialakulását, régebbi kapcsolatok életben tartását, felelevenítését stb.
Az élet értelmének jobb megértése (transzcendentális cél)	Az élet értelmének, céljának kérdése, ezen belül saját életének értelmezése.
A másokon segítség módjának megismerése (altruista cél)	A feladatok ellátása a szükséges ismeretek megszerzését vagy kiegészítését igényelhetik.
A tanulás és a tudás birtoklásának tudata	Mint örömszerző és örömet folyamatosan adó szellemi tevékenység és állapot.
Az önkifejezés, a kreativitás elősegítése	A mindennapi feladatok, kulturális tevékenységek, a hobbik területén megvalósuló kreativitás.
Társadalmi és politikai elismertség	Az aktuális körülmények ismerete, aktív részvétel.
Az egyén biológiai rugalmasságának fokozódása	Összességében a tanulás az idős egyén megfelelő biológiai állapotának fenntartását, javítását szolgálja.

Számos településen rendeznek helytörténeti kiállítást, amely nagyrészt az idős emberek aktivitásának köszönhetően jön létre. Az idős lakosok a régi fényképek, tárgyak gyűjtésével és nyilvánossá tételével gazdagíthatják a helyi hagyományörzést. Ezen események az idős emberek számára is sokat nyújtanak, többek között a fontosság és megbecsülés érzését élhetik át általuk (Torgyik 2013). A közösségi kiállítás a helyi lakosság megszólításának és bevonásának egyik módszere, az adott közösség kezdeményezésére jön létre, a helyi kultúrára, helytörténetre, tradícióra, teljesítményre (egyéni vagy közösségi), természeti és társadalmi értékekre, közérzetre, az egyén és közösség kapcsolatára, a helyi identitás tartalmára koncentrál, és a közösség aktivitásáról, pillanatnyi önértelmezéséről ad releváns visszajelzést a közösségnek. (Arapovics és Vercseg 2017)

A következőkben két jó gyakorlatot kívánunk bemutatni, melyek az idős korosztály bevonásának egy-egy lehetőségét mutatják be egy helyi közösségekben. Felsőtárkány, a „Bükk kapuja”, Egertől 10 km-re fekvő festői szépségű település. A 3600 fős község lakosságának összetételét tekintve azon települések közé tartozik, ahol nem az elöregedés a jellemző, mivel sok a fiatal család, aki lakhelyéül választja a városközei, ámde csendes, jó adottságokkal, remek intézményi infrastruktúrával rendelkező falut. A településen aktív nyugdíjasklub működik, tagjai szívesen vesznek részt a községi programokon, és szívügyüknek tekintik a település hagyományainak megőrzését, bemutatását és továbbörökítését. Felsőtárkány különlegesnek számít a néphagyományok fennmaradása területén, Eger környékén talán az egyetlen település, ahol a falu ma is őrzi saját táncát, népviseletét és népdalait.

Felsőtárkány Község Önkormányzata a közművelődési feladatellátást a Felsőtárkányi Közművelődési Intézményen keresztül végzi, és az intézmény egyik fontos feladatának tekinti, hogy segítse, szervezze és szakmailag támogassa az idős korosztály bevonását a települési hagyományok megőrzésével, átadásával kapcsolatos tevékenységekben, illetve hogy a fiatalabb korosztály és a sok beköltöző (ahogy a faluban mondják: „gyüttment”) számára láthatóvá tegye a gazdag felsőtárkányi hagyományokat. Az elmúlt években több jó gyakorlatnak tekinthető tevékenységet is megvalósított a közművelődési intézmény a helyi hagyományok témakörében, ahol fontos szempont volt az idős korosztály bevonása, aktív részvételének ösztönzése. Ezek közül két jó gyakorlatot szeretnénk bemutatni, amelyek adaptálható módszerként is értelmezhetőek, és akár más településeken is sikerrel valósíthatók meg, természetesen a helyi adottságok figyelembevételével.

Ragadványnevek és régi fotók gyűjtése Felsőtárkányban

Felsőtárkányban a tősgyökeres lakosság körében nagyon sok egyforma vezetéknévű lakos van – hasonlóképpen sok más faluhoz –, ezért a településen kialakult a ragadványnevek használata. Egy-egy azonos vezetéknévű családban a ragadványnevek segítségével különböztették meg egymástól az azonos nevű családtagokat, és ezek a ragadványnevek egészen 1953-ig anyakönyvezésre is kerültek. Bár ma már nem számít „hivatalos” névnek egy-egy ragadványnév, mégis széles körben használatosak maradtak, a falu lakói napjainkban is rendszeresen a ragadványneveik alapján azonosítják be egymást. A helyi közművelődési intézmény néhány évvel ezelőtt egy érdekes versenyt hirdetett: a feladat az volt, hogy gyűjtsék össze a lehető legtöbb valóban létező és használatban lévő felsőtárkányi ragadványnevet, és küldjék be a listát az intézménybe. A versenyt széles körben hirdették a faluban: a nyugdíjasklubból a Facebook-oldalon át igyekeztek minél több emberhez szólni. A verseny meghirdetésével párhuzamosan régi felsőtárkányi fotók gyűjtésébe is belefogtak – ebben is a helyi lakosok, természetesen elsősorban az idősek segítségét, aktív részvételét kérve.

A ragadványnévgyűjtő verseny hatására nagyon sok családban összeültek a nagyszülők a fiatalabbakkal, és elkezdtek gyűjteni és összeírni a családjukban, ismeretségi körükben használatos ragadványneveket. A közművelődési intézmény a beérkezett listákból elkészített egy afféle települési családfát a vezetéknév és ragadványnevek segítségével. Eközben zajlott a régi fotók gyűjtése – sok idős ember ellátogatott a Faluházba, bevitte a féltve őrzött régi fotóit, a közművelődési munkatársak digitalizálták a fényképeket, és közben számtalan régi történet rajzolódott ki Felsőtárkány régi életéről, az itt élők soráról, mindennapjairól.

A ragadványnevekből összeállított „falu családfája” és a régi fotók egy kiállítás keretében kerültek bemutatásra, ahová személyes meghívást kapott mindenki, aki részt vett a gyűjtésben. A visszajelzések alapján az idősek nagyon örültek, hogy feleleveníthették régi emlékeiket, elmesélhették fiatalkori történeteiket a faluval kapcsolatban, és megfogalmazták, hogy fontos volt számukra, hogy számítanak rájuk, hogy fontosnak tartják az ő tudásukat a település történetével kapcsolatban.

A helyi közösség tagjai és a falu nyugdíjasai által összegyűjtött fotókból később több tematika alapján készült kiállítás, illetve a Tájházban állandó kiállítást rendeztek belőle a nyugdíjas klub tagjai.

A Tájház – mint az idősebb korosztály/helyi közösség bevonásának színtere, eszköze

Felsőtárkányban egy pályázati keretből az önkormányzatnak lehetősége nyílt egy régi épület felújítására, amiből Tájházat szerettek volna kialakítani, ahol bemutatásra kerülhetnek a régi paraszti élet mindennapjai, illetve ami közösségi színtérként szolgál hagyományőrző eseményekhez, illetve a hagyományőrző közösségek találkozóihoz, programjaihoz. Az elkészült, megújult épület autentikus, a múlt századi egyszerű hétköznapi életet bemutató berendezéséhez az önkormányzat és a közművelődési intézmény a helyi lakosok segítségét kérte. A településen élő idősebb korosztály bevonása nagyon fontos volt ebben a folyamatban, hiszen az ő emlékezetükre, tudásukra volt szükség ahhoz, hogy a településhez méltó Tájház kerüljön kialakításra, ami a helyi hagyományokat mutatja be.

Az önkormányzat közösségi gyűjtést hirdetett, amelyben a helyi lakosokat arra kérte, hogy járuljanak hozzá a Tájház berendezéséhez, segítsenek összegyűjteni azokat a berendezési tárgyakat, eszközöket, használati tárgyakat, ruhákat, amelyeknek a segítségével kialakítható a Tájház enteriőre.

A felhívás aktívan mozgósította a község idős tagjait – rengeteg felajánlás érkezett a Tájház berendezéséhez: bútorok, dísz tárgyak, használati tárgyak, képek, ruhák, konyhai eszközök. A nyugdíjasklub tagjainak irányítása mellett közösségi összefogásban válogatták össze a helyi lakosok felajánlásaiból, hogy mi is kerüljön a Tájházba. A nyugdíjasok a kiválogatott berendezéseket, tárgyakat közösen rendezték el az épületben – a helyi hagyományoknak megfelelően. A Közművelődési Intézmény szakmai támogatást nyújtott a berendezés kialakításához, néprajzos szakember véleményét is kikérték. Mivel az idős korosztályt a kezdetektől a megvalósításig sikerült a folyamatba bevonni, aktív részesei lehettek a Tájház kialakításának, és nagymértékben magukénak is érezték ezt az újonnan létrejött közösségi színteret.

A felsőtárkányi Tájház, ami ilyen formán a helyi közösség összefogásával és leginkább az idős korosztály aktív részvételével jött létre, sokféle tevékenységnek ad otthont azóta is. A nyugdíjasklub tagjai évről évre saját maguk végzik – a Közművelődési Intézmény dolgozóinak segítségével – az éves nagytakarítást, a berendezések, tárgyak rendezését, tisztán tartását. Szeretik közösségi térként használni az aktív közreműködésükkel kialakított teret: a nyugdíjasklub rendszeresen a Tájház kertjében tartja találkozóit, szalonnát sütnek a kertben, beszélgetnek, és megtervezik következő programjaikat.

A Tájház méltó színhelye a falu hagyományőrző programjainak: itt rendezi meg a Közművelődési Intézmény a Hagyományőrző húsvétot, a Tájházak nap-

ját és a Falusi forgatag nevű rendezvényüket. A programok megvalósításába rendszeresen bevonják az idősebb korosztályt: a húsvéti programon ők készítik a Tájház „masináján” az egyik hagyományos helyi édességet, a „netuddot”, amit az érdeklődők nagy örömmel kóstolnak meg a rendezvény alatt. Húsvétkor megjelenítik a locsolkodás hagyományát is: az idősebbek elmesélései alapján a helyi néptáncegyüttes tagjai szokták bemutatni a locsolkodást, hagyományos viseletben és a hagyományos zománcos vödör segítségével.

A Tájházak napján és a Falusi forgatagon is rendszeresen közreműködnek a nyugdíjasok, elsősorban hagyományos helyi ételeket készítenek és mutatnak be, illetve nagyon fontos szerepet kapnak a Tájházban: az ide érkező érdeklődők részére személyes történetekkel színesítve mutatják be a Tájház szobáit és a felsőtárkányi hagyományokat.

Néhány évvel ezelőtt a nyugdíjasok úgy döntöttek, hogy szeretnék, ha a helyi tárkányi népviselet is bemutatásra kerülne a Tájházban, ehhez újra gyűjtésbe fogtak, és az összegyűjtött eredeti ruhadarabokból egy női, egy férfi és egy gyermek viseletet állítottak össze, ami immár a Tájház állandó kiállításának a része.

A Tájházban a nyugdíjasok kezdeményezésére időszaki kiállításokat is rendezett a Közművelődési Intézmény: a Nagymama stafírunlja című kiállításon az érdeklődők bepillantást nyerhettek abba, mit is rejtett régen az eladósorban lévő felsőtárkányi leány stafírungládája. A kiállítás anyagát teljes mértékben az idősök gyűjtötték össze, és magát a kiállítás berendezését is ők végezték az intézmény dolgozóinak segítségével.

Népviseletes babákból is rendeztek kiállítást a nyugdíjasklub tagjai, hiszen a klub egyik oszlopos tagja szabadidejében csodálatos miniatűr népviseleteket varr babákra, amikből igazán érdekes és értékes kiállítást tudtak rendezni, és egyben népszerűsítették a látogatók körében a tárkányi hagyományokat.

A Tájház rendszeresen elfoglaltságot biztosít a nyugdíjasklub tagjai részére, a Közművelődési Intézmény számít a segítségükre, tudásukra, tapasztalatukra, hiszen az ő aktív közreműködésük nélkül nem is lehetne kellőképpen autentikus a Tájház berendezése és működése.

A fent leírt két jó gyakorlat elemei – régi fotók gyűjtése, ragadványnevek gyűjtése, Tájház közösségi berendezése, régi tárgyak gyűjtése, hagyományos ételek felelevenítése, elkészítése – jól adaptálhatóak más településeken is, kiváló példái az idős korosztály cselekvő bevonásának, aktív részvételének, amivel segíthetünk megakadályozni az idősök elmagányosodását, és támogathatjuk őket közösségük megerősítésében, fejlesztésében.

Zárszó

A fenti példák remek lehetőséget kínálnak az intergenerációs tanulásra is. Az intergenerációs tanulásra számos jó gyakorlat létezik a szabadidős tevékenységek körében. A különböző generáció résztvevői egy olyan környezetben tevékenykednek együtt, ahol lehetőség nyílik a közös tanulásra és tudásmegosztásra, akár egy közös színdarab eljátszása közben. Gyakorta nem is magán a tanulási tevékenységen van a hangsúly, hanem az együtt töltött időn és a társas tevékenységeken a közös célok érdekében (vö. Boga 2011, Gáspár 2014, Mogyorósi és Virág 2015). Miközben több tanulmány is kimutatta az intergenerációs programok pozitív hatását a különböző korosztályokra egyaránt, kölcsönös haszon formájában (vö. Boga 2011, Gáspár 2014, Waxenegger et al. 2008), azt tapasztaljuk, hogy egyre inkább lazulnak a generációk közötti kapcsolatok, és a találkozóhelyek vonatkozásában is igaz, hogy egyre kevesebb lehetőség van intergenerációs találkozásokra (Ludescher és Strempfl 2008).

Felhasznált irodalom:

- Arapovics Mária és Vercseg Ilona (szerk.) (2017): *Közösségfejlesztés módszertani útmutató*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. Országos Széchényi Könyvtár. Budapest.
- Boga Bálint (2011): Tanulás időskorban, gerontagógia. *Gerontoeducáció*. 1. 4. sz. 41–46.
- Jászberényi József – Bajusz Klára (2013): Az időskori tanulásról. *Kultúra és Közösség*. 3. sz. 59–66.
- KSH (2014): *A népesség gyarapodó rétege – Az időskoriak jellemzői*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Kolland, F. (2011): Bildung und aktives Altern. In: *Magazin erwachsenenbildung.at*. Das Fachmedium für Forschung, Praxis und Diskurs. Ausgabe 13. Wien. Online im Internet: <http://bit.ly/2mWymYg> (letöltés dátuma: 2017. június 10.)
- Gáspár Tamás (2014): A jóllét intergenerációs alapjai: a társas együttlét Magyarországon. *Statisztikai Szemle*. 7. sz. 708–719.
- Hidy Pálné (1987): *Az öregkorra való felkészülés nevelési és önnevelési feladatai*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Neveléstudomány Eger, Ho Si Minh Tanárképző Főiskola. 23–34.
- Ludescher, Marcus és Strempfl, Hannes (2008): Moderierte Angebotsentwicklung mit Lernenden – Erfahrungen der Lehrenden. In Waxenegger, A. namens

- des ADD LIFE Konsortiums (Hg.) (2008): *Das ADD LIFE Europäische Tool Kit für die Entwicklung intergenerationellen Lernens im Universitäts- und Hochschulwesen*. Graz.
- Mogyorósi Zsolt és Virág Irén (2015): *Iskola a társadalomban – az iskola társadalma*. Eger, Líceum Kiadó. 143 p.
- Swindell, Rick (2009): *Educational initiatives for older learners*. U3A Online, Brisbane. Online im Internet: <http://bit.ly/2mf8Mcs> (letöltés dátuma: 2017. február 4.)
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (2016): *The third Global Report on Adult Learning and Education (GRALE III.)*/ A harmadik Globális jelentés a felnőttkori tanulásról és a felnőttoktatásról (GRALE III.) <http://www.uil.unesco.org/system/files/grale-3-executive-summary.pdf> (letöltés dátuma: 2017. május 4.)
- Torgyik Judit (2013): *A tanulás színterei felnőtt- és időskorban*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Waxenegger, A. namens des ADD LIFE Konsortiums (Hg.) (2008): *Das ADD LIFE Europäische Tool Kit für die Entwicklung intergenerationellen Lernens im Universitäts- und Hochschulwesen*. Graz

Dr. Simándi Szilvia egyetemi docens
Eszterházy Károly Egyetem
Neveléstudományi Intézet
Andragógiai és Közművelődési Tanszék

Rakusz Márta mesteroktató
Eszterházy Károly Egyetem
Neveléstudományi Intézet
Andragógiai és Közművelődési Tanszék